

Zaman Gazetesi

16 Eylül 2014

Herkül Millas

En azından 2600 yıldır biliniyor ama çaresi bulunamamış! Aesopos ünlü masallarından birinde söyler: Her insan iki torba taşır.

Birini önüne sarkıtmıştır, birini de arkasına. Öndeki torbaya ötekinin kusurlarını koymuştur ve hep gözünün önündedir; sırtındakine de kendi kusurlarını, hiç görmediği. Önyargılar, kalıp yargılar, çifte standarttan ve ötekileştirmeden söz ediyorum. Kendimizi bilmenin ne kadar zor olduğunu başka düşünürler de binlerce yıl önce söylemişler, kendini bil diye (bilebilersen).

Yıllarca öğrencilerimin önyargılarıyla cebelleşirken karşılaştığım en büyük zorluk kendi duygularını kendilerine gösterebilmemdi. Oysa her birimiz karşı tarafın eksikliklerini nasıl da kolaylıkla görürüz!

İnternete girip arayış motorunda “Batı düşmanlığı” veya “Batı karşıtlığı” yazın. Karşınıza Batı’nın İslam’a ve Türk’e karşı beslediği olumsuz imajı, duyguları ve önyargıları bulursunuz (birkaç istisna hariç, Joost Lagendijk, Sevan Nişanyan yazıları gibi). Yani “Batı karşıtlığı” teriminin Türkiye’deki anlamı tek yönlüdür: Türkiye’de var olan ve Batı’ya karşı olan önyargılar anlamı eksiktir. Batı düşmanlığı “Batı’nın düşmanlığı” olarak anlaşılıyor. Türkiye’de imajlarla ilgili çalışmalara baktığımızda aynı durumu görürüz. “Ötekiler bizi nasıl gördü” çalışmaları çoktur. Ama “biz ötekileri nasıl gördük” çalışmaları hemen hemen hiç yoktur. Bu tür bir çalışmayı bulduğumuzda da aslında “öteki” sayılan araştırmacılarca yapılmış olduğunu görürüz. Çünkü bizim de bir imajlar girdabında bulunduğumuzu bilmiyoruz. Bizim yargımız vardır, ötekilerin önyargıları var!

Bu durumun çok basit bir açıklaması: İnsanlar önyargılarını göremez. Zaten yanlı algılar, taşıyıcıları tarafından görülmediği için bunlara “önyargı” deriz. Önyargılar kontrol edemediğimiz duygularımızdır; hatta kontrol edemediğimizi bile fark etmediğimiz duygularımızdır. Her insan önyargısını “bilgi” olarak algılar, öyle bilir. Bu yüzden hiç kimse “benim bir önyargım var” gibi bir cümle kurmaz, tarih içinde böyle bir cümle kurulmamıştır! Öteki bize karşı “önyargılıdır”; biz ise ötekini “biliriz”. Özeti: önyargı varsa onu göremeyiz.

Batı karşıtlığı/düşmanlığı konusunda, genellikle kasıtlı yapılmayan, bir kavram karışıklığı yaşanıyor. Önyargılarla ilişkili “düşmanlık”, önyargısız düşmanlıktan farklıdır. Düşman saldırırsa, karşı konulur, savaşılr, öfke ile de saldırırız. Bu somut bir düşmandır. Oysa önyargılı düşmanlık zaman ve mekânla sınırlı somut bir düşman değildir. Kastedilen, soyut, genel, zaman içinde sınırsız, “ötekini” bir etnik veya dini temelde bir bütün olarak algılayan ve genellikle ırkçılıkla özdeşleştirilen düşmanlıktır. Örneğin İslamofobi bu tür bir “düşmanlıktır”. Somut bir olaya bir göndermeyle başlar, genellemelerle nefret söylemine varır. Batı düşmanlığıyla da bu kastedilir: Dini, coğrafi, etnik genellemelerle oluşturulan ve zaman içinde süreklilik gösteren soyut bir düşman algısı.

Nispeten yeni bir araştırmaya göre (Pew Research) Amerika karşıtlığında Türkiye 44 ülke arasında dünya üçüncüsü (% 73’le). İlk sırada Mısır ve Ürdün var (% 85’le). Bu “düşmanlık” genellikle Müslüman ülkelerde daha yaygın: Pakistan (% 59), Lübnan (% 57). Ama mesele yalnız dinle açıklanamıyor. Rusya ve Yunanistan dördüncü ve altıncı sırada (% 71 ve % 63). Coğrafya da açıklamıyor. Yunanistan’ın komşusu İtalya % 18’le dünyada Amerika’ya en sempati duyan ilk altı ülkesi arasında.

Batı düşmanlığının tarihi geçmişle açıklanması da olanaksız. Tarih olsa olsa mazeret olarak kullanılabilir. Türkiye'ye en büyük kötülükler en temel müttefikinden veya parçası olmaya çalıştığı Avrupalı ortaklarından gelmemiştir. Geçmişte birkaç yüzyıl boyunca "Hıristiyan Avrupa" ile savaşlar olmuştur ama bu savaşlar hem çok eskiden olmuştur hem de bu savaşların pek çoğunda saldırgan taraf "Doğu" olmuştur. Kaldı ki Yunanistan'daki Batı düşmanlığı bu "tarih" teziyle açıklanamıyor.

Batı düşmanlığının siyasal bir açıklaması da pek inandırıcı olmuyor. Batı düşmanlığı üç kimlik üzerinden yürütülüyor ve bu konuda Türkiye ve Yunanistan çok benziyor. Solcular "antiemperyalist" bir söylem kullanıyor. Din kimliğini öne çıkaranlara göre, "ötekiler" Hıristiyan oldukları için (Türkiye durumu) veya Katolik ve Protestan oldukları için (Yunanistan durumu) "bizi sevmiyorlar" tezini kullanıyorlar. Aslında bu genelleştirmeci söylemin deşifresi "biz onları sevmiyoruz"dur. Nihayet üçüncü kesim olan milliyetçiler de etnik temel üzerinde kaçınılmaz bir mücadele alanı algılıyorlar. Tabii bu üç kesimin bu algıları aynı kapıya çıkıyor: Batı düşmanlığına.

Bu ötekileştirici toplumsal ruh halinin açıklaması herhalde çok karmaşık olmalı. Aklıma en başta milli devletin oluşması sürecinde kullanılan kurucu milli anlatımlar geliyor. Sonra milli kimliğin oluşması sırasında ulusun bir "öteki" oluşturmak ihtiyacına bakmak gerek; yani eğitimde üretilen milli anlatıma. Ama belki en önemli ipuçları milletlerin günah keçisi oluşturmak mekanizmalarında bulunabilir. Milletler kendi sorumluluklarını kabul etmek istemedikleri için biraz gerçek, oldukça hayali düşmanları öne çıkarırlar. Bunda bir paranoya ve komplo teorisi kurmayan da görürüz. Bütün bunların arasında hangi etkenin en önemli olduğunu söylemek kolay değil. Kaldı ki toplum içindeki kesimler farklı etkiler altında kalmış da olabilir: biri solcudur, ötekisi dindar, öbürü milliyetçi; her biri kendi Batı düşmanlığını seçebilir.

Bugünkü konjonktürde bu "karşı" durumu aşmak olanaksız gibi. Bu tür inançlar çok köklüdür ve değişmeleri zaman gerektirir. Ancak böyle bir "Batı karşıtı" ortamda sağlıklı siyasi kararlar almak da çok risklidir. Karar alıcı merciler ortamın baskısını hissedecekler. Ama kendileri de "ortamdan" bağımsız varlıklar değiller. "Karşıtlık" toplumsal bir psikolojinin sonucudur: siyasetin uzmanları da toplumun duygularını ve inançlarını –az veya çok- paylaşır. Doğu ile Batı'nın, biz ve ötekilerin, sevdiğimiz ve sevmediklerimizin çatıştığı bir zamanda doğru kararı almak hiç de kolay olmayacak. Duygularımıza bir daha yenik düşebiliriz. Ama en azından şu yapılabilir: Tuzakları ve riskleri –yani kendi konumumuzu– bilmek veya en azından şüphelenmek. İnsanların alacağı kararlar kendilerini bildiği oranda doğru olabilir.